

Ніна Бернадська

ТЕОРЕТИКО-ЛІТЕРАТУРНІ ПРОБЛЕМИ

Як постійний читач журналу “Слово і Час” із приємністю ще раз переглянула сторінки цього видання й пересвідчилася, що завдання, поставлене переді мною, не таке просте, як здавалося спочатку. По-перше, хоча практично в кожному числі є рубрика “Питання теоретичні”, насправді теоретико-літературні проблеми пронизують більшість публікацій, розміщених в інших підрозділах часопису, як-от: “Літературна критика”, “Час теперішній”, “Дебют”, “XX століття”, “Зарубіжна література”, “Ad fontes!”. І це закономірно, адже “спрацьовує” відомий закон “трьох єдностей”, лише не класицистичних, а науково-методологічних – єдності і взаємозалежності теорії літератури, історії літератури та літературної критики. По-друге, у сучасних інтернет-обставинах є можливість ознайомитися не лише з паперовою версією журналу, а й із його сайтом, тому не бачу сенсу робити огляд публікацій, лише каталогізуючи статті. Тому поділюся власними міркуваннями щодо здобутків часопису й, безперечно, його редакції.

Оскільки ми всі активно обговорюємо й рецензуємо численні кандидатські й докторські дисертації, навчальні посібники, підручники, монографії, то це дало нам змогу протягом останніх 2–3 років спостерегти таке тривожне явище, як поверховість, неточність, стилістичну неадекватність наукового викладу. А. Ткаченко називає це “симптомами паралітературознавства”, М. Шаповал – “науковою сугестією”, мені до вподоби словосполучення “наукова

есеїстика”, але в усіх випадках ідеться про брак справжнього наукового пошуку, адекватного термінологічного та словесного його вираження. На превелике щастя, публікації у “Слові і Часі”, зокрема теоретико-літературного змісту, – зразок академічної сумлінності, фахової виваженості думок і висновків. Такі риси притаманні літературознавцям і старшого, і молодшого покоління. Скажімо, не можна не відзначити статті Г. Сивоконя “Історична та національна детермінованість теоретико-літературного знання” (2011, № 8), Н. Шумило “Національна модель літературного розвитку (зі сторінок “Історії української літератури)” (2012, № 3), Т. Денисової “Роздуми про літературний канон (на американському матеріалі)” (2009, № 8) і водночас публікації молодшої генерації науковців – учорашніх аспірантів, а сьогодні вже кандидатів наук В. Левицького, І. Забіяки, Г. Табакової, О. Мудрак, Н. Гаврилук (називаю лише наших, кафедральних аспірантів, оскільки знаю їх).

Щодо проблематики теоретичних розвідок, то репрезентована вона якнайширше. Наприклад, питання методології розглянуті в публікаціях А. Печарського (психоаналітичний метод, 2011, № 6), Н. Зборовської (психометафізика, 2009, № 4) Л. Тарнашинської (літературознавча антропологія, 2009, №5), М. Гнатюка (рецептивна естетика, 2013, № 7), В. Пахаренка (міфологічна школа, 2013, №10); аналізу літературного твору – І. Бетко (ритуально-міфологічний принцип, 2011, № 3), Ф. Штейнбука (тілесно-міметичний підхід, 2011, №3).

Проблеми специфіки літературних напрямів і стилів порушено в публікаціях В. Зарви (про просвітництво), Т. Бовсунівської, Б. Шалагінова (про романтизм), Л. Скупейка (про неоромантизм), Ю. Коваліва, В. Хархун (про соцреалізм), О. Смольницької (про український магічний реалізм). Широко охоплено генологічні питання в їх діахронному та синхронному вимірах. Так, про американський роман писала Н. Висоцька (2009, № 2), український роман – Т. Пастух (2013, № 5), М. Васьків (2009, № 5), німецькомовний “духовний роман” – Т. Бовсунівська (2010, № 6), сучасний британський роман у контексті пост-постмодернізму й нейроестетики – Д. Дроздовський (2013, № 4), про романтичну поему та її жанрові модифікації – В. Смілянська (2010, № 6), сучасну антиутопію – А. Шпиталь (2011, № 8), епіграму XV–XVII ст. – В. Колосова (2011, № 3), про епітафію – О. Циганок (2011, № 5; 2012, № 9), про лірико-романтичну повість 60–80-х років ХХ ст. на тему дитинства – Н. Сидоренко (2011, №9), латиномовну епіталаму в українській літературі ХVII ст. – Л. Шевченко-Славинська (2011, №11), сонет – І. Мороз (2012, № 3), про жанрово-тематичні різновиди послання в українській ліриці ХІХ–ХХ ст. – В. Назарець (2013, № 3).

У літературознавстві активізувалося обговорення й вивчення літературних ієрархій, зумовлене логікою сучасного літературного процесу, пануванням у ньому масового читва. Редакція часопису також не оминула цю тему, яка репрезентована змістовними публікаціями Л. Демської-Будзуляк (“Масова література та канон в українських літературних історіографія 20-х років ХХ століття”, 2012, № 9), С. Філоненко (“Масова література: влада жанрів і жанрових канонів”, 2010, № 8). На мій погляд, актуальною є стаття Л. Бербенець “Література як предмет масового споживання” (2013, № 2), присвячена проблемам залучення масової аудиторії до рецепції сучасних трансформацій літературних творів шляхом літературного туризму, театральних постановок, екранізації класики, рімейків. Власне, у ній не просто встановлено діагноз сучасному нелітературоцентристському періоду, а й запропоновано шляхи наближення сучасної людини, захопленої комп’ютерними ресурсами, до літератури й літературного твору.

Статті, опубліковані в часопису, позначені ефектом новизни, навіть коли в них ідеться про факти відомі. Водночас є публікації, в яких порушено маловивчені

чи обійдені увагою науковців теми, і вони інтерпретуються оригінально та доказово, як, скажімо, проблема літературної династії, її складників – історичного, психологічного, генетичного (Г. Стасюк, 2009, № 5), літературної сакрології на різних типологічних рівнях – генологічному, морфологічному, тематологічному (І. Набитович, 2009, № 6), режисерські знахідки Т. Шевченка в поезії “У бога за дверми лежала сокира...” (Г. Клочек, 2013, № 3), літературність як теоретико-естетичний феномен (М. Нестелєєв, 2013, № 2), смислотворчі функції контексту (Т. Бовсунівська, 2011, № 6). Про інші досягнення журналу у сфері дослідження інтертекстуальності, віршування, компаративістики, перекладу, текстології розкажуть мої колеги, тому я не зупинятимусь на цих питаннях.

Важливо відзначити й те, що сьогодні, коли лунають думки про анемічність української літературної критики або ж її повний колапс, “СіЧ” виступає в ролі інтерпретатора сучасних художніх творів і здійснює це фахово, репрезентуючи академічну наукову критику. Скажімо, на сторінках часопису об’єктивно оцінено найновіші твори Іздрика, Оксани Забужко, Тані Малярчук, Сергія Жадана, Люцини Хворост, Людмили Тарнашинської, Петра Мідянки, Ірен Роздобудько, Наталки Сняданко, Степана Процюка та інших, із цікавими рецензіями виступили Я. Голобородько, постійний дописувач – Н. Гаврилук. А в № 5 за 2011 рік можна ознайомитися зразу з двома оцінками (рубрика “Час теперішній”) роману Ліни Костенко “Записки українського самашедшого”. Загалом добрим знаком стала подача критичних матеріалів цілим блоком, який нараховує 4–5 рецензій (2011, № 1, 6; 2013, № 1). Це, безумовно, позитивні тенденції, як і те, що між виходом книжки і її рецензуванням часова дистанція не космічна, як, на жаль, трапляється в багатьох літературно-художніх виданнях. До речі, академічний журнал певною мірою виявляє сміливість, коли в літературно-критичному дискурсі дозволяє деяку грайливість, відхід від наукової метамови, продиктовані самими об’єктами критики – сучасними художніми текстами. Хіба не інтригує заголовок рецензії Я. Голобородька “Сексментальна траєкторія Оксани Забужко” про третє видання її збірки “Сестро, сестро...” (2009, № 12). Або такий пасаж із рецензії П. Ляшкевича на книжку новел Сергія Грабара “Кава Меланж”: “У книжці багато чистих емоцій, поцілунків, обіймів, закоханих поглядів, щасливого сміху, є також і сльози, кров, смерть... Однак пропорції позитивних емоцій і вчинків суттєво переважають. Люди в цих творах так люблять цілуватися і цей акт так естетично виписано, що можна повірити, ніби він і є основним інстинктом, а не прелюдією до нього...” (2010, № 5, с. 120). А якщо серйозно, то, скажімо, помітила, що один із сучасних романів, а саме Надії Мориквас “Де мій брат?”, тричі поцінований рецензентами – В. Соболю (2011, № 11), Л. Горболіс (2013, № 10), В. Палинським (2011, № 6). Гадаю, що редакція керувалася певними міркуваннями з приводу цього факту, і бажаного ефекту досягнуто – обов’язково прочитаю цей твір, щоби мати і власну думку. Водночас зазначу, що серед згаданих рецензій особливо цікава – за формою і змістом – рецензія В. Палинського, створена як 11 емоційних зауваг до тексту з відповідною назвою “А де мій? 11 імпресій”. Вона, ця рецензія, так і проситься бути використаною у спецкурсі “Жанри літературної критики”, читаного вашою покірною слугою.

Що ж до критики наукової продукції, яка, власне, і є визначальною для цього часопису, то, на мій погляд, вона переважно констатуюча й цікава своїм інформативним імпульсом для літературознавця, бо стає йому в пригоді як орієнтир для пошуку книжки. Хотілося б не просто переліку розділів, думок, а й полеміки, дискусії.

До речі, про дискусії. Гадаю, що цей “жанр” сьогодні занепадає, бо чи можна говорити про полеміку як відповідь на якусь одну репліку? Або ж

дискусійні матеріали захисту, наприклад, докторської дисертації В. Хархун “Соцреалістичний канон в українській літературі: ґене́за, розвиток, модернізація” (2011, № 7). Насправді численні цікаві монографії, саме літературне життя сьогодення, сучасний науковий дискурс диктує різні підходи до осмислення, з’ясування позицій, але у формі толерантній, інтелектуальній. Цю лакуну може заповнити “СіЧ” із його потужним потенціалом в особі редакції та авторів, які мали й мають утіху оприлюднити власні наукові розмисли на сторінках авторитетного видання.

І як постскрипту́м: особлива вдячність редакції за ігнорування горезвісної ризи́ки в бібліографії, після якої – повтор прізвища автора; це позбавляє філологів зайвої канцелярщини і збереже бодай як не дерево, то маленьке деревце в живій природі.

